

16.11.2017

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo@stm.fi

**Työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulojen yhtensovittaminen sekä lineaarinen malli.
Työryhmäraportti 2017:32**

Invalidiliitto ry edistää ja kehittää toimintakyvyltään erilaisten ja fyysisesti vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Liitto edustaa 149 jäsenyhdistyksensä kautta 30 000 fyysisesti vammaista ja toimintarajoitteista suomalaista.

Työikäinen vammaisen henkilö päätyy hyvin usein työkyvyttömyyseläkkeelle. Tilanne voi vielä olla se, että yhtenäistä työuraa ei ole päässyt edes syntymään, jolloin työkyvyttömyyseläke koostuu kansaneläkkeestä ja takuueläkkeestä.

Suomen taiteillessa taloudellisessa kestävyysvajeessa, on valtio päätenyt leikkaamaan tulonsiirtoja kansalaisille ja jäädyttämään indeksikorotuksia etuuksissa. Säästötoimenpiteet ovat kohdistuneet ja kasautuneet erityisen raskaina jo entuudestaan heikossa sosioekonomisessa asemassa oleviin vammaisiin henkilöihin. Etuusleikkaukset ja elinkustannusten kiihtyvä kasvu ovat heikentäneet etuuksien varassa elävien ihmisten taloudellista tilannetta kohtuuttomasti.

Tutkitusti yhteiskunnan talouden osoittaessa elpymisen merkkejä täysin työkykyisten työmarkkinat alkavat vetää työntekijöitä, kun taas vammaisten ja osatyökykyisten työnhakijoiden työllistyminen laahaa perässä.

16.11.2017

Työryhmän esitys osatyökyvyttömyyseläkkeestä

Työryhmän näkemys siitä, että osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat sitä potentiaalista joukkoa, joka on kannustettavissa työelämään helpommin, on ymmärrettävä ja looginen. Invalidiliiton mielestä lineaarinen malli, jota esitetään osatyökyvyttömyyseläkkeeseen, on parempi kuin nykyinen malli, jossa työkyvyttömyyseläke jää pois kokonaan, jos tulot ylittävät ansaintarajan. Tosin ne henkilöt, jotka ovat kyenneet työskentelemään ansaintarajan tuntumassa, voivat kokea uuden mallin epäoikeudenmukaisena, koska tulot jäisivät samalla työmäärällä alhaisemmiksi.

Työryhmän raportissa tuodaan esiin, että työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke on jo melko joustava ja sinänsä sisältää mahdollisuuden siirtyä täydeltä työkyvyttömyyseläkkeeltä osatyökyvyttömyyseläkkeelle. Selkeämpi kannustinloukku onkin kansaneläkejärjestelmän puolella. Kansaneläkkeessä ei ole mahdollisuutta siirtyä osatyökyvyttömyyseläkkeelle, jos ansiotulot nousisivat niin paljon, että työkyvyttömyyseläkettä ei voida enää maksaa.

Kela esittää kansaneläkejärjestelmään osatyökyvyttömyyseläkettä kaikille yhdenvertaisesti riippumatta siitä, saako henkilö osatyökyvyttömyyseläkettä työeläkejärjestelmästä. Esityksessä on kannatettavaa se, että se kompensoisi työkyvyn puutetta ja mahdollistaisi pitkäaikaisen työskentelyn työkyvyttömyyseläkkeellä sekä todennäköisesti vahvistaisi osatyökykyisten työntekijöiden mahdollisuuksia työelämässä.

Tällä hetkellä nuorella, jolla työkyky ei riitä vaadittavalle tasolle työelämässä, on vaihtoehtoina työttömyysturva tai työkyvyttömyyseläke. Työttömyysturvan soviteltu päiväraha ei ole pitkäkestoinen ratkaisu, koska työntekijä ei todennäköisesti kykene ottamaan käyttöön enempää työkykyä eikä näin ollen lisää työtä saavuttaakseen riittävän elintason. Näille henkilöille jonkinlainen työkyvyttömyyskompensaatio olisi tarkoituksenmukaisempi.

Esitys suojaosuudesta ja YK:n vammaissopimuksen huomioiminen

Yhdenmukaisen käytännön vuoksi samaa minimitaso suojaosaa esitetään kaikkiin työkyvyttömyyseläkkeisiin. Suojaosuus laskisi nykyisestä tasosta (737, 45€ > 600€). Tätä perustellaan mm. sillä, että eläke ja ansio eivät saa ylittää vakiintunutta ansiotasoa.

Tämä suojaosuuden tason laskeminen osuu ikävästi niihin henkilöihin, jotka pystyvät työkykynsä puitteissa tekemään työtä lähellä suojaosuuden maksimia. Näille henkilöille

16.11.2017

suojaosuuden lasku merkitsisi kokonaistulojen vähenemistä, kun he jo tälläkin hetkellä sinnittelevät köyhyyden rajalla.

Osatyökykyisellä työntekijällä työkyky ei riitä siihen, että hän pystyisi turvaamaan riittävän elintason työllä tai yritystoiminnalla. ”Työ on parasta sosiaaliturvaa” –slogan ei ihan niin hyvin käy osatyökykyisiin työntekijöihin.

Ratifoimalla YK:n vammaissopimuksen Suomi on sitoutunut tunnustamaan vammaisten henkilöiden oikeuden riittävään elintasoon (artikla 28) ja elinolojen jatkuvaan paranemiseen sekä toteuttamaan asianmukaiset toimet oikeuden toteutumiseksi ja edistämiseksi.

Suojaosuuden laskeminen takuueläkettä alemmalle tasolle ei näyttäydä elintason edistämisenä.

Nykyisen järjestelmän jäykkyyttä sosiaaliturvan ja palkan yhteensovittamisessa on estänyt liian alhainen ansaintaraja, joka on laskettu kuukausittain. Ansaintarajan muuttaminen vuosikohtaiseksi toisi monelle osatyökykyiselle henkilölle mahdollisuuden työllistyä työkyvyttömyyseläkkeellä osa- tai määräaikaisesti ja täydentää alhaista perustoimeentuloaan.

Suomalainen perusturva riittämätön

Invalidiliitto on huolissaan taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden lisääntymisestä yhteiskunnassamme. Ilmiö koskettaa erityisen merkittävästi vaikeavammaisia henkilöitä. Keskeisiä eriarvoisuuden syitä ovat muun muassa pienet eläkkeet, vammaisten ihmisten työllistymisvaikeudet, asumiskulujen – erityisesti vuokrien ja sähkön siirtohintojen – nousu, lääkkeiden hinnoittelumuutokset alkuomavastuineen, terveydenhuoltomenojen nousu sekä indeksijäädytykset.

Kannustinloukkutyöryhmä ei ota huomioon riittävästi tällä hetkellä käytyä keskustelua sosiaaliturvan tasosta. Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ovat arviointiraporteissaan todenneet suomalaisen perusturvan riittämättömäksi. Perusturvan varassa elävien talouksien tulotaso jää myös heidän oman arvionsa mukaan riittävän vähimmäisturvan tason alapuolelle. Käytettävissä olevat tulot eivät asumiskustannusten jälkeen riitä kattamaan kohtuullista minimikulutusta. Kelan tutkimus kysyi vuonna 2012 suomalaisilta hyvinvointiin ja toimeentuloon liittyvistä asioista. Työmarkkinatuen ja kansaneläkkeen saajat olivat kyselyn perusteella kokeneet pienistä

16.11.2017

tuloista johtuvia ongelmia huomattavasti useammin kuin työssä käyvät.

Eläkeläisten köyhyys on noussut viime vuosina keskusteluun. Takuueläke on perusturvaetuuksista tasoltaan korkein – tällä hetkellä 760,26 euroa kuukaudessa – ja laskennallisesti sillä pitäisi tulla toimeen. Käytännössä monilla eläkkeensaajilla on kuitenkin vaikeuksia saada rahat riittämään. Takuueläkkeellä elävillä ihmisillä on hyvin usein paljon ylimääräisiä kustannuksia johtuen terveyteen liittyvistä haasteista tai vammasta. Kelan selvityksen mukaan eläkkeensaajien kotitalouksien osuus perustoimeentulotuen saajista oli alkuvuonna 2017 vain noin 7 %, mutta he muodostivat kuitenkin huomattavasti suuremman osuuden kielteisen päätöksen saaneista kotitalouksista. Tämä viittaa talousvaikeuksiin ja siihen, että eletään minimoitoimeentulolla, joka ei kuitenkaan oikeuta toimeentulotukeen.

Kela on tutkinut ja seurannut nuorten työkyvyttömyys- ja kuntoutusetuuksien käytössä tapahtunutta kehitystä 20 vuoden aikana. Tänä aikana sairausperusteisia toimeentuloturvaetuuksia saaneiden nuorten osuus on tuplaantunut. 2010-luvulla työkyvyttömyyseläkettä saaneiden nuorten osuudet ovat tasaisesti kasvaneet vuosi vuodelta. Ammatillisen koulutuksen päättymisen jälkeistä työelämään siirtymistä ei tueta riittävästi, ja osatyökykyinen nuori joutuu hakemaan toimeentulon turvaa pysyvästä työkyvyttömyyseläkkeestä. Nuorten henkilöiden kohdalla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen voi tarkoittaa elämän mittaista köyhyyttä. Työllistymisen kannustinloukkuja purkamalla pitäisi ensisijaisesti helpottaa näiden nuorten pääsyä työmarkkinoille joustavilla siirtymillä minimietuuksilta palkka- tai yritystulojen saajiksi.

Täysi työkyvyttömyyseläke ja lineaarinen malli

Työryhmä katsoo, että jatkovalmistelussa tulisi täsmentää millä edellytyksillä työkyvyttömyyseläkeoikeus jatkuu, jos eläkkeen rinnalla työskennellään pitkäaikaisesti. Lisäksi työryhmän mukaan on varmistettava, ettei lineaarimalli johda tilanteeseen, jossa työskentely työkyvyttömyyseläkkeellä muodostuu pelkkää työntekoa houkuttelevammaksi vaihtoehdoksi.

Työryhmän näkemys siitä, että työskentely työkyvyttömyyseläkkeellä on epätoivottu tila, on perin kummallinen tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa hallituksella nimenomaan on kärkihanke, jossa pyritään lisäämään osatyökykyisten työllistymistä. Jos henkilöllä on vain osa työkyvystä käytössä, millä työryhmä katsoo henkilön saavan riittävän toimeentulon, jos se katsoo, että pitkäaikainen työskentely työkyvyttömyyseläkkeellä ei ole toivottavaa? Mikä on se sosiaaliturvan malli, jolla sallitaan näidenkin henkilöiden käyttävän

16.11.2017

osatyökykyisyytensä hyväksi työelämässä?

Invalidiliiton näkemyksen mukaan lineaarinen malli tulisi toteuttaa siten, että sen avulla ei lähdetä heikentämään tilannetta niillä, jotka haluavat elää sekä eläkkeellä että ansioilla ilman että eläke jää lepäämään tai alkaa leikkaantua. Tavoitteena tulisi pitää nykyinen minimisuojaosuus, joka on kytketty takuueläkkeen vuotuisen määrään. Vuonna 2011 toteutettiin ansiorajan korotus siten että se liitettiin takuueläkkeeseen. Hallituksen esityksessä todettiin tuolloin:

Sosiaaliturvan uudistamiskomitean loppuraportissa (STM:n selvityksiä 2009:62) todetaan, että hallituksen tulisi takuueläkkeen käyttöönoton yhteydessä arvioida myös eläkkeen lepäämään jättämisen kiinteämääräisen ansaintarajan tarkistamista suhteessa takuueläkkeen määrään. Esityksen tavoitteena on mahdollistaa se, että satunnaisessa tai lyhytaikaisessa työssä olevat työkyvyttömyyseläkeläiset voisivat työpanostaan lisäämällä kasvattaa nykyisen 600 euron kiinteän ansaintarajan tuntumassa olevien työansoidensa määrää ilman, että eläke jouduttaisiin samalla jättämään lepäämään. Ansaintarajan vuosittaisella tarkistamisella mahdollistettaisiin myös sellaisten pysyvämmiin työssä käyvien työkyvyttömyyseläkeläisten palkan vuosittainen tarkistaminen, joiden ansiot ovat lähellä nykyistä kiinteää ansaintarajaa. Ansaintarajan korottamisella pyritään myös kannustamaan nykyisin kokonaan työelämän ulkopuolella olevia työkyvyttömyyseläkeläisiä kokeilemaan työssäkäyntiä. Tavoitteena on, että ansaintaraja olisi vähintään takuueläkkeen määrittelemän vähimmäiseläketason suuruinen. Muussa tapauksessa takuueläkettä saavan tulot voisivat eläkkeen lepäämään jättämisen vuoksi alentua, jos hän ei ole oikeutettu ylimpään vammaistukeen. Ansaintarajan määrä ehdotetaan samalla kytkettäväksi kansaneläkeindeksiin, jolloin rajaa tarkistettaisiin takuueläkkeen tapaan vuosittain. Ansaintaraja olisi siten myös jatkossa käytännössä samansuuruinen kuin takuueläke.

Jatkovalmistelussa huomioitavaa

YK:n vammaisten oikeuksien sopimus (4. artiklan 3 kohta) edellyttää, että laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkaa, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa, tulee neuvotella tiivisti vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen kanssa. Invalidiliitto esittää, että lineaarisen mallin jatkotyöstössä on mukana myös sosiaali- ja terveysalan sekä vammaisjärjestöjä. Työmarkkinaosapuolilla on kattava näkemys työssäkävivistä henkilöistä, mutta sote-alan järjestöillä on näkemystä eläkkeensaajista.

16.11.2017

Invalidiliiton tavoitteena ei suinkaan ole, että jokin ihmisryhmä vaurastuu eläkkeen ja ansiotulon yhdistämisellä. Kyse on pienituloisten ihmisten toimeentulon varmistamisesta. Tavoitteena tulisi olla parantaa niiden tilannetta, jotka jo muutenkin ovat toimeentulonsa suhteen ongelmissa. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että vaikka laskelmissa pienempi suojaosuus näyttäytyy paremmalta vaihtoehdolta kokonaisuudessa (verotus ja alenemaprocentti), voi malli vaikuttaa lannistavalta kansalaisten näkökulmasta. Jatkotyöskentelyssä tulisikin tehdä selvitys siitä, millä aineksilla järjestelmästä todella saataisiin kannustava.

Invalidiliitto esittää, että jatkotyöskentelyssä olisi mukana myös yritystulojen yhteensovittaminen eläkkeen kanssa. Yritystulot eivät yleensä koskaan jakaannu tasaisesti kuukausittain, vaan voivat olla hyvinkin kausiluontoisia ja tulot voivat kuukausittain vaihdella huomattavasti. Tulorekisteri vaikuttaa toimivalta niiden osalta, joilla on kuukausittainen säännöllinen tulo, mutta entä yrittäjänä toimivat? Lisäksi Invalidiliitto toivoo, että erityisesti asumistuki otetaan tarkempaan tarkasteluun ja selvitetään sitä, miten se käyttäytyy tulorekisterin ja lineaarisen mallin mukana.

Mikäli lineaarinen malli toteutetaan alemmalla suojaosuudella kuin nykyään, olisi Invalidiliiton näkemyksen mukaan hyvä, että yksilöllisesti voisi valita, haluaako ottaa lineaarisen mallin käyttöönsä vai noudattaa ansaintarajaa vanhalla takuueläkkeen suuruudella ja vuotuisella ansiorajalla.

Helsingissä 16. marraskuuta 2017

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Anne Mäki, koulutus- ja työllisyysasiantuntija, p. 044 765 1364,
anne.maki@invalidiliitto.fi